

Dömötör Ildikó

Magyarország egy angol úri hölgy szemszögéből – Julia Pardoe útleírása 1839–40-ből

Julia Pardoe 1839-ben már másodszer járt Magyarországon, de az 1836-os útjával ellentétben most nem csak átutazott e vidéken, hanem több hónapon keresztül az országban tartózkodott:¹ 1839 augusztusában érkezett² és 1840 márciusában távozott.³ Második útjának állít emléket 1840-ben megjelent könyve, melynek a *The City of the Magyar, or, Hungary and her Institutions in 1839–40* címet adta. Ez a háromkötetes mű rendkívül részletes képet ad a korabeli magyarországi viszonyokról: beszámol a politikai, kulturális, zenei és irodalmi életéről, betekintést nyújt a pozsonyi országgyűlés világába, megemlíti a kor ismertebb magyar személyeit és leírja a Felvidék és Pest-Buda nevezetes látnivalóit. Miss Pardoe írását egyrészt az teszi különlegessé, hogy női utazóként művét mind a sajtó, mind a közvélemény kedvező fogadtatásban részesítette, másrészt pedig a későbbi korok utazói szívesen forgatták referenciaként.⁴ Könyvéből kiderül, hogy utazása során megkedvelte Magyarországot és fel kívánta kelteni honfitársainak érdeklődését Európa ezen szegletével kapcsolatban.

Julia Pardoe életművének kritikai elemzésével már több szempont alapján foglalkozott mind a hazai, mind a külföldi szakirodalom. A 19. század második felében és a 20. század elején Julia Pardoe-ra különleges nőként tekintettek. 1862-ben rövid életrajza bekerült egy olyan könyvbe, amely a kor „okos nőit” sorolta fel.⁵ Ebben a kötetben a szerző hangsúlyozta a kiemelkedő nők kitartását, szorgalmát és tudásvágyát.⁶ Miss Pardoe Magyarországról szóló írását pedig úgy méltatta, hogy „rendkívül érdekes és gondosan válogatott tartalommal rendelkezik, mely fontos mind a diák, mind a történész számára”.⁷ Majdnem fél évszázaddal később egy olyan összeállításban említették meg Julia Pardoe-t, melyben az angol irodalom kimagasló női alakjait vették számba.⁸ Olyan nőként emlékeztek meg róla, aki különleges országokba jutott el. Ahogy Clara Whitmore fogalmazott 1910-ben, Julia Pardoe műveinek fontossága „nem a belső értékeiben

¹ Fest 2000: 412.

² Pardoe 1840: I. kötet, 1.

³ Pardoe 1840: I. kötet, 231.

⁴ Czigány 1976: 92.

⁵ Johnson 1862: 50–58. Az angol nyelvű szövegeket e tanulmány szerzője fordította magyarra.

⁶ Johnson 1862: 50.

⁷ Johnson 1862: 56.

⁸ Whitmore 1910: 232–234.

van, hanem a viszonylag ismeretlen helyszínekben, ahová elvezeti olvasóit”.⁹ Magyarországon kívül járt még Portugáliában¹⁰ és az Oszmán Birodalomban is.¹¹ Konstantinápolyról szóló leírása, különös tekintettel a háremek világába nyújtott betekintése kapcsán, érdekes társadalmi portrét nyújtott a 19. századi brit olvasóknak.¹² A későbbi korok történészei előszeretettel használták ezt a forrásmunkát a korabeli török viszonyok szemléltetésére.¹³ Magyarországról szóló műve is nagy visszhangot váltott ki megjelenése után.¹⁴ A 20. század elején Fest Sándor több cikkben¹⁵ ismertette Julia Pardoe útleírását és úgy tekintett vissza rá, mint „összekötő kapocs [...] angolok és magyarok között”.¹⁶ Fest Sándort az angol-magyar irodalmi kapcsolatok történeti alakulása érdekelte és Miss Pardoe munkásságát ebből a szempontból vizsgálta, elismeréssel adózva a hölgy korabeli magyarországi viszonyokat illető ismereteiről. Néhány évtizeddel később Czigány Lóránt egy rövid összefoglaló elemzésben mutatott be négy 19. századi angol utazót, köztük Julia Pardoe-t, és rávilágított arra, milyen mértékben befolyásolták az útleírások a Magyarországról alkotott képet.¹⁷ Kádár Judit irodalomtörténész Miss Pardoe írását egy másik angol író művével hasonlította össze és azt vizsgálta meg, hogy milyen képet festett a két szerző a magyarokról és a nemzetiségekről az angol közönség számára.¹⁸ Miss Pardoe könyvének tartalmáról a tudományos ismeretterjesztő irodalom is beszámolt olvasóinak.¹⁹

Jelen tanulmányomban Julia Pardoe útleírását nem pusztán tartalma alapján, vagy az angol-magyar kapcsolatok alakulásának keretében fogom megvizsgálni, hanem az utazási irodalom (*travel writing*) műfajának kritériumai alapján is.²⁰ Arra keresem a választ, hogy Miss Pardoe írása milyen mértékben tekinthető tipikus 19. századi angol útleírásnak, illetve az író saját magáról alkotott képe milyen mértékben tükrözte a korabeli angol társadalom úrinőkkel szemben támasztott elvárásait. Julia Pardoe korának nem egyetlen női utazója volt, hanem egyike azon nagyszámú angol úri hölgynek, akik a 19. század folyamán külföldre látogattak és emlékeiket papírra vetették. Tanulmányom első részében ezért

⁹ Whitmore 1910: 232.

¹⁰ Pardoe 1833.

¹¹ Pardoe 1837.

¹² Schiffer 1999: 393–394.

¹³ Orlando Figes megemlíti, hogy a korabeli utazók útleírásai nagy hatással voltak a brit közvélemény Oszmán Birodalomról alkotott képére. Julia Pardoe könyve különösen, mert több kiadást megélt és rendkívül népszerű volt. (Figes 2010: 53–54.) Fanny Davis az ottomán nőkről írt történeti tanulmányában sok esetben idéz Miss Pardoe könyvéből olyan témák kapcsán, mint például a szülési szokások vagy a házasságkötés szertartása. (Davis 1986: 35–36, 67–68.)

¹⁴ Fest Sándor cikkében utal mind a pozitív, mind a negatív kritikákra, melyek korabeli magyar és külföldi lapokban jelentek meg Miss Pardoe könyvének fogadtatásáról. (Fest 2000: 412–414.)

¹⁵ Fest 2000: 412–414, 470–473.

¹⁶ Fest 2000: 414.

¹⁷ Czigány 1976: 90–92.

¹⁸ Kádár 1990.

¹⁹ Milutinovits 2006a, Milutinovits 2006b.

²⁰ Lásd még ebben a témában: Domotor 2014.

definiálni fogom az úri hölgy fogalmát és ismertetem azokat a tényezőket, amelyek lehetővé tették, hogy angol úri hölgyek akár hajadonként is elinduljanak a nagyvilágba. Ezután a 19. századi női utazási irodalom néhány általános jellemzőjére fogok kitérni és megnézem, hogy Julia Pardoe milyen mértékben alkalmazkodott, illetve tért el ezektől az íratlan normáktól. Ez a cikk rá fog világítani a korabeli angliai társadalmi elvárásokra és ennek segítségével fogja elemezni azt a képet, amit Julia Pardoe magáról és Magyarországról festett 1840-ben.

AZ ÚRI HÖLGYEK VILÁGA ÉS A NŐI UTAZÁSI IRODALOM A 19. SZÁZADBAN

Azok a nők, akik magukat úri hölgyként (*genteel woman*) definiálták, egy olyan közösséget alkottak a 19. századi Angliában, melynek alapjait a közös értékek és a hasonló életmód jelentette. Bár a vagyoni helyzet és a társadalmi ranglétrán való elhelyezkedés is számított, nem csupán ezek a tényezők határozták meg, hogy valaki úri hölgy volt-e. Általánosságban elmondható, hogy a közép- és felső osztályokba született nők tartoztak ebbe a körbe és életmódjuk meghatározó ismértéve az jelentette, hogy nem volt fizetéssel járó munkahelyük, mert életüket a családjuknak és otthonuknak szentelték. Fő feladatuknak a gyermeknevelést, a családi kapcsolatok ápolását és a háztartásvezetést tekintették. Elvárták tőlük, hogy ne foglalkozzanak se a pénzzel, se a nagyvilág eseményeivel és történéseivel. E társadalmi réteg férfi és női tagjai tehát két külön világban éltek: az úri hölgyek számára a lakókörnyezet és a család jelentette a lét színterét, a férfiak számára pedig a munka és az ország ügyei iránti érdeklődés volt a vezérelv.²¹ A szakirodalom ezt nevezi a különböző életterek eszméjének (*ideology of separate spheres*).²² Pénzszerezésre csak két megtűrt út létezett: a tanítás és a regényírás. Azonban azok a közép- és felsőosztálybeli nők, akik megszegték a női, azaz a privát szféra/élettér szentségét azáltal, hogy kiléptek biztonságot nyújtó otthonukból és behatoltak a férfiak publikus (közösségi) szférájába/életterébe,²³ megsértették úri hölgyi mivoltukat, tehát jelentős mértékben deklasszálódtak. A valódi úri hölgyek nem dolgoztak, ami természetesen nem jelentette azt, hogy nem volt otthoni teendőjük. Bár társadalmi és gazdasági szempontból a tértelenség határozta meg az életmódjukat, a háztartásvezetés és a gyereknevelés, sok esetben dadusok és nevelőnők segítségével is, sok energiájukat kötötte le. A fennmaradó idejükben pedig virágaikat ápolták, festgettek, hímeztek és zongoráztak. E tevékenységeket a szakirodalom úri szórakozásoknak (*genteel accomplishments*) nevezi. Az ezekre a tevékenységekre fordított idő mutatta meg igazán, hogy ki volt úri hölgy.²⁴

²¹ Wolff 1990: 13.

²² Lásd például Thompson 2011: 186.

²³ Angolul: *private and public sphere of influence*.

²⁴ Az úri hölgyek definíciójának tekintetében lásd például Altick 1974: 50–54. Vicinus 1973: ix–xiv.

A 19. század folyamán az utazási lehetőségek bővülésének köszönhetően egyre több középosztálybeli angol engedhette meg magának az utazást.²⁵ A Brit Birodalom térhódításának következtében megnőtt az érdeklődés a világ többi tája iránt. A gyarmatokon folyó életről szóló beszámolók egyre nagyobb olvasóközönséget vonzottak, és akadtak, akik az ottani utazásaikról tudósították az otthon maradottakat. A levelek kis közösségeket céloztak meg, de a könyv szélesebb olvasóréteghez jutott el: a 19. század folyamán emelkedett az olvasni tudók száma és a kiadók, a nyomtatási technika fejlődésének eredményeként, még nagyobb példányszámú és megfizethetőbb árú könyvet dobtak piacra. A nagy érdeklődésnek köszönhetően átlagemberek is papírra vetették utazási élményeiket, nem csak nagy tiszteletnek örvendő tudós személyek.²⁶

A brit utazók többsége természetesen férfi volt, de jelentős számban képviselték magukat az úri hölgyek is, akik sok esetben az édesapjuk vagy a férjük társaságában indultak el. A kíséret nélkül utazó úri hölgyek ugyanis megdöbbenést váltottak ki ebben a korban.²⁷ Emellett az utazáshoz természetesen megfelelő anyagi háttér is kellett, amit szintén a család férfi tagjai biztosítottak. Julia Pardoe nem volt férjhez asszony, Magyarországon először édesapja társaságában járt, másodszer pedig édesanyja kísérte el,²⁸ tehát mindkét út során volt mellette valaki. Nem szokványos úti célt választottak maguknak, hiszen az ausztrál gyarmatokra vagy akár Itáliába is sokkal többen utaztak, mint a Habsburg Birodalom keleti végeibe. Ennek ellenére nem Julia Pardoe volt az egyetlen olyan angol utazónő, aki eljutott Magyarországra és élményeiről könyvet adott ki.²⁹

Az útleírásokat, úti élménybeszámolókat tartalmazó prózai műveket összefoglalóan utazási irodalomként szokták emlegetni. Eltérne a vélemények abban a tekintetben, hogy az utazási irodalom önálló műfajt alkot-e, vagy részét képezi egy nagyobb rendszernek.³⁰ Általánosságban elmondható, hogy az ilyen könyvek tartalmazznak ugyan önéletrajzi elemeket, de közös vonásuk, hogy céljuk a szóra-koztatás és az ismeretterjesztés.³¹ Julia Pardoe számára például ez utóbbi funkció bizonyult fontosabbnak. Így fogalmazott könyvének befejező részében: „Az volt a szándékom, hogy inkább egy hasznos és legfőképpen igazmondó könyvet írjak, mint egy élvezeteset”.³² A hasznosság azért is volt mérvadó, mert az ilyen úti beszámolók évtizedeken keresztül segítettek a későbbi korok utazóit egy-egy úti cél felfedezésében és megismerésében, tehát kézikönyvként is funkcionáltak.³³ Az átlagolvasónak szánt írások a földrajzi és történelmi tények közlése mellett

²⁵ Youngs 2013: 54.

²⁶ Youngs 2013: 56.

²⁷ Foster és Mills 2002: 2.

²⁸ Fest 2000: 412.

²⁹ Lásd még Mazuchelli 1881. Byrne 1869. A következő ismeretterjesztő cikk felsorol még néhány más angol utazónőt is: Milutinovits 2006a: 1515–1516.

³⁰ Borm 2004: 14.

³¹ Borm 2004: 15.

³² Pardoe 1840: III. kötet, 304.

³³ Czigány 1976: 89, 92.

általában felöleltek olyan témákat is, mint a népszokások, a helyi népcsoportok helyzete, valamint az ország növény- és állatvilága. A száraznak tűnő adatok mellett nagy hangsúlyt kapott a személyes élmények rögzítése, illetve a helyszín vizuális megjelenítése, esetenként a szerző saját illusztrációival.³⁴ Az útleírás olvashatóságának és élvezetességének növelése érdekében az írók számos esetben alkalmaztak szépprózai elemeket azért, hogy még jobban lekössék olvasóik figyelmét. A párbeszédék szó szerinti idézése a tartalmi összefoglalás helyett ilyen regényes elemnek tekinthető.³⁵ Ebből a szempontból valószínűleg nem véletlen, hogy Julia Pardoe útleírását három kötetben jelentette meg. Mint ismeretes, a 19. századi Angliában divatos volt a regényeket három kötetes műként kiadni. Az úti beszámolók tehát olyan regényszerű leírásoknak tekinthetőek, ahol maga az élet jelentette a regényt.

A női utazók által írt útikönyvek már a megjelenésük idejében is számos kérdést vetettek fel. Mint korábban említettem, a kiadott könyv érzékenyen befolyásolta egy úrnő társadalmi pozícióját, mert elvileg ő volt az „otthon és a tisztaság szimbóluma”.³⁶ Társadalmi szempontból tétlenségre és passzivitásra nevelték az úri hölgyeket, ezzel szemben az utazás aktív tevékenységet és a megszokott otthoni környezet hiányát jelentette. Az utazás ténye és a kiadott könyv tehát problémát jelentett egy nő úri mivoltának megítélésében.³⁷ Ezt a dilemmát a női írók többféle módon próbálták feloldani. Az egyik lehetséges megoldás az volt, hogy nem tüntették fel a nevüket a könyv szerzőjeként.³⁸ Ha mégis nevüket adták az írásukhoz, akkor veszélyeztették társadalmi státusukat, ezért időről időre emlékeztették olvasóikat, hogy külföldön is tartották magukat az úri világ szokásaihoz és értékrendjéhez. Írásuk ebből kifolyólag egyszerre volt tagadása és megerősítése úri mivoltuknak. Könyvük lapjain ezt az ellentmondást próbálták feldolgozni. Tanulmányom későbbi részében ezt részletesen be fogom mutatni példákkal illusztrálva.

A másik lehetséges út az volt, hogy a női író könyvének előszavában alulértékeltelte saját művét, illetve női olvasóközönséget céltzott meg azért, mert nőként nem számíthatott arra, hogy írását értékesnek fogják tartani a férfi olvasók. Miss Pardoe a következőképpen fejezte ki magát az előszóban: „Mint nő, nem feltételezem, hogy bármilyen jelentőséget lehetne tulajdonítani egyéni nézeteimnek”.³⁹ Egy ilyen típusú vallomás azonban sok esetben csak kötelező eleme volt a nők által írt útleírásoknak és kötetük később rációfolt kezdő soraikra.

³⁴ Mrs. Byrne könyvének belső címlapja az író nevét ugyan nem tünteti fel, de azt igen, hogy az író saját illusztrációival színesítette a *Pictures of Hungarian Life* című könyvének lapjait. (Byrne 1869: belső címlap.) Ezzel szemben Miss Pardoe könyve nem tartalmaz utalást a képek készítőjének kilétére.

³⁵ Borm 2004: 15.

³⁶ Mills 2005: 3.

³⁷ Thompson 2011: 180.

³⁸ Ezt a stratégiát alkalmazta Elisabeth Mazuchelli, aki úgy szerepelt könyvének belső címlapján, mint a „Kárpáti Társaság tagja és az »Indiai Alpok« szerzője”. (Mazuchelli 1881: belső címlap.)

³⁹ Pardoe 1840: I. kötet, vi.

Tanulmányomban rávilágítok majd Julia Pardoe meglepően nagy ismeretanyagára Magyarországot illetően.

A női írók művét alacsonyabb színvonalúnak tekintették, mint a férfiak írását, ezért a női szerzők sok esetben férfiak könyvére vagy tudására hivatkoztak, hogy kötetük tartalma megbízhatóbbnak tűnjék.⁴⁰ Miss Pardoe köszönetet mondott írásának előszavában annak a „sok kiváló egyénnek”, akiktől „információt” és „segítséget” kapott az idők folyamán. Sajnálta, hogy ígéretéhez híven nem nevezhette őket nevükön művében, mert ily módon „kötetei jelentősebbek lettek volna”.⁴¹ Fest Sándor kutatásából tudjuk, hogy „Miss Pardoe jó ismerőse [volt] sok magyar költőnek és írónak”, többek között Döbrentei Gábornak, Mednyánszky bárónak és a Shakespeare-tudós Petrichevich Horváth Lázárnak.⁴² Mednyánszky báró azon kevesek közé tartozott, akire Julia Pardoe név szerint hivatkozott könyvében.⁴³ Legtöbb esetben azonban név nélkül jegyezte fel, hogy a fejezetek témáit adó tényekről milyen forrásból értesült. A magyar bor szállítmányozásával kapcsolatban például lábjegyzetben utalt arra, hogy az adatokat egy „kiváló pesti kereskedő kedvességének köszönheti”.⁴⁴ Mint látható, Miss Pardoe részletesen tájékozódott, mielőtt sorait papírra vetette. Beszélgetőpartnerei mellett azonban számos alkalommal támaszkodott saját tapasztalataira. Részt vett például szüreti mulatságon,⁴⁵ illetve beszámolt a pesti Vármegyeházán tartott választásokról, ahol öt és fél órán keresztül figyelte az eseményeket „nagy melegben, zaj és izgalom közepette, egy percnyi testi vagy lelki pihenő nélkül”.⁴⁶

Összefoglalásként megállapítható, hogy a történelmi körülmények, a technikai vívmányok és a társadalmi elvárások mind befolyásolták az utazási beszámolók nyomtatott kiadását. Tanulmányom következő két része azt fogja részletesen tárgyalni, hogy Miss Pardoe írása milyen mértékben tükrözte a szerző női mivoltát. Hivatkozási alapként tekintek a korábban már ismertetett fogalomra, amit a szakirodalom a különböző életterek eszméjének (*ideology of separate spheres*) nevez. Bár sokszor utalok azokra a társadalmi szabályokra, melyek az angol úri hölgyek életét elkülönítették és megkülönböztették az úri réteg férfi tagjaitól, ennek a cikknek a keretein belül állításaimat nem fogom alátámasztani vagy megcáfolni oly módon, hogy kortárs férfi utazók művére hivatkozom.

⁴⁰ Thompson 2011: 182.

⁴¹ Pardoe 1840: I. kötet, v.

⁴² Fest 2000: 413.

⁴³ Pardoe 1840: I. kötet, 91.

⁴⁴ Pardoe 1840: III. kötet, 244.

⁴⁵ Pardoe 1840: III. kötet, 245.

⁴⁶ Pardoe 1840: II. kötet, 173–174.

A NŐISÉG HANGSÚLYOZÁSA AZ ÚTLEÍRÁS LAPJAIN

Fizikai értelemben az utazás kiszakította az úri hölgyeket a megszokott világukból. Valószínűleg a legtöbb női utazó élvezte azt, hogy egy időre kiszabadulhatott az angol társadalom merev kötöttségei közül és nem csak a „ház angyala” szerepet töltötte be.⁴⁷ Ez azonban nem jelentette azt, hogy külföldön az otthoni életük és gondolkodásmódjuk minden jellemzőjét háttérbe szorították volna. Nőiiségük és úri státusuk megőrzése és hangsúlyozása fontos volt, mivel az utazás és a publikálás ténye erősen rombolta a külvilág szemében feminitásukat. Azért, hogy megőrizzék úri hölgyi mivoltukat, írásukban gondosan elhelyeztek olyan részeket, melyek a kételkedőknek jelezték társadalmi helyzetüket. Ahogy Shirley Foster és Sara Mills fogalmazott, „egy bizonyos mennyiségű szöveges magyarázat ezért gyakran azt a célt szentesíti, hogy igazolja az elbeszélő nőiségét”.⁴⁸

A nőiséget biztosító részleteknek volt még egy másik fontos funkciójuk: az, hogy elhitessék az olvasóikkal a női utazók könyvének létjogosultságát és jelezzék, hogy a nők más szempontból látták a világot. Sok esetben az útleírások előszavában a női írók kiemelték azt a tényt, hogy az országot női szemszögből szeretnék bemutatni. Érdekes módon Julia Pardoe könyvének bevezetője nem fogalmazza meg a férfi látásmódtól való eltérést. A szavak helyett Miss Pardoe egy másik, kevésbé szokványos megoldást választott abból a célból, hogy olvasóközönségével tudassa, melyik nemhez tartozik: beillesztette saját portréját Magyarországról szóló könyvének első kötetébe.⁴⁹ A kép még a belső címlap előtt szerepel és a fekete-fehér metszet Miss Pardoe-t elegáns úri öltözetben és hosszú hajjal ábrázolja. Julia Pardoe tehát nem csak a nevét vállalta fel a könyv kiadásakor, hanem az arcképét is. Az olvasóban az a benyomás alakulhat ki, hogy Julia Pardoe büszke volt a publikációjára és képi úton is meg akarta mutatni, hogy ezt a könyvet egy nő írta. Akik a mű tanulmányozása közben esetleg kételkednének az író személyében, azokat a kép meg fogja győzni. A portré mellett Julia Pardoe sok más információt mellékel a könyvének fejezeteiben, ami az ő úri hölgyi státusát megerősítette. Az egyik részben például leírta, hogy a magyarok szemében ő szó szerint egy „külföldi hölgy” volt.⁵⁰

Az úri hölgyek életmódjának ismertetésekor említettem már, hogy idejük meghatározó részét bizonyos úri szórakozások töltötték ki. A festés és rajzolás olyan elfoglaltság volt, amit az úri hölgyektől az angol társadalom elvárt, ugyanakkor sok úri hölgy kedvét lelte benne.⁵¹ Ez a két passzió több formában visszatükröződött az útleírások oldalain. Egyrészt a női írók rögzítették művükben, hogy miről készítettek képet. Selmecbánya környékén (kötetében a várost a német nevén említette: Schemnitz) járva Julia Pardoe megörökítette a vásznon

⁴⁷ Thompson 2011: 189.

⁴⁸ Foster és Mills 2002: 8.

⁴⁹ Pardoe 1840: I. kötet, számozatlan oldal.

⁵⁰ Pardoe 1840: II. kötet, 150.

⁵¹ Altick 1974: 52.

a szentantali kastélyt, amit ő *château of Antalként* nevezett meg.⁵² A rajzolás és festés művészetét és szeretetét már kisgyermekként belenevelték az úri hölgyekbe, ezért a későbbiek folyamán a tájat sok esetben már egy amatőr festő szemével látták. Miss Pardoe-t a Gellért-hegyről (könyvében a hegy német nevét említette: Blocksberg, majd leírta, hogy a magyarok Szent Gellért hegye néven tartják számon) feltáruuló panoráma lenyűgözte: „szavakkal nem lehet leírni, de még a festő se reménykedhet abban, hogy visszaadja a látottakat”.⁵³ A művészet szeretete és a művészi látásmód jellemezte Julia Pardoe művét, de emellett azt is jelezte, hogy a szerző úri hölgy volt.

Egy másik társadalmi elvárás, illetve kedvelt női elfoglaltság a növények, különösen a virágok iránti érdeklődés volt.⁵⁴ Amikor Miss Pardoe édesanyjával Kismartonba (a műben az író nő a város német nevét használta: Eisenstadt) látogatott, megcsodálta a kastély üvegházát, ahol látott narancsfát, citromfát, pálmafát és kókuszdiófát. Élményeit így összegezte: „nem fér kétség ahhoz, hogy Kismarton üvegháza a világ egyik csodája”.⁵⁵ A trencsényi vár romjainál járva pedig a sziklákon elterülő vadvirágos mező látványa ejtette ámulatba. Sok virágot nevéen is nevezett: látott szarkalábat, szellőrózsát, illatos rezedát és még „ezer más pompás virágot, melyek oly ragyogóak és szépek voltak, mintha termékeny földbe lettek volna vetve és egy úri hölgy keze gondozta volna őket”.⁵⁶ Ez az idézet több fontos tényezőre világít rá. Egyrészt arra, hogy Julia Pardoe ismerte a növényeket, másrészt tudta, hogy milyen egy úri hölgy által ápolt virágoskert. A növények tisztelete egyrészt személyes passzióról árulkodott, másrészt pedig egy újabb ismertetőjele volt annak, hogy Miss Pardoe úri hölgyhöz méltó nevelésben részesült.

A fenti idézet más jelentős információt is tartalmaz. Julia Pardoe valószínűleg azért említette meg kismartoni kirándulása kapcsán édesanyja társaságát, hogy olvasóival tudassa, nem utazott gardedám nélkül. Bár Miss Pardoe könyvének kinyomtatásával megsértette az úri hölgyekre vonatkozó szabályok egy részét, legalább nem egyedül utazott. Ebben az összefüggésben a gardedám jelenléte enyhítő körülményként hatott. A kíséző jelenléte és a nőiséget kifejező növények csodálata mind azt szándékozott kifejezni, hogy az útleírást egy úri hölgy készítette.

Ilyen apró hivatkozások mellett a szerző témaválasztása is utalt identitására. A női utazók körében divatos témának számított a női lakosságról szóló tudósítás. Egyrészt azért, mert női olvasóikat kívánták tájékoztatni más vidékek leányairól és asszonyairól, másrészt pedig azért, mert nőként elvárták tőlük, hogy idejük nagy részét női társaságban töltsék. Megállapítható, hogy az életük szolgáltatta könyvük egyik fő témáját. A harmadik ok általában az volt, hogy a férfi írók vagy nem szenteltek túl sok időt ennek a témának, vagy pedig nem is jutottak be ebbe a társasági körbe. Ebből kifolyólag a női írók útleírásai a külföldi női

⁵² Pardoe 1840: I. kötet, 172.

⁵³ Pardoe 1840: II. kötet, 73.

⁵⁴ Bennett 1991: 103–105; Thompson 2011: 182.

⁵⁵ Pardoe 1840: III. kötet, 362–263.

⁵⁶ Pardoe 1840: I. kötet, 98–99.

társaságokat illetően különlegesen voltak és megbízható információ forrásként tekintettek rájuk.⁵⁷ Első kötetének elején Miss Pardoe pozsonyi emlékeit osztja meg olvasóival. Megtudjuk, hogy megérkezése után hamarosan meghívást kapott egy szalonba, ahol a számára legmeglepőbb tény a „nők hihetetlen szépsége volt”. Bécsben úgy értesült, hogy a szépségkirálynők négyötöde magyar volt, ezért számított arra, hogy Magyarországon sok szép hölgyet fog látni. Ebben a szalonban azonban Miss Pardoe ámulatba esett, amikor megpillantotta a hölgyeket.⁵⁸ Később beszámolt a pozsonyi hölgyek napirendjéről és megjegyezte, hogy ez a beosztás számára nagyon „racionálisnak” tűnt.⁵⁹ A promenádon pedig megcsodálta a helyi hölgyek ruházatát.⁶⁰ Miss Pardoe útleírásának eleje tehát azzal a társadalmi csoporttal foglalkozott, melybe saját maga tartozott Angliában.

Második kötetének elején Julia Pardoe tudósította olvasóit egy hatalmas megtiszteltetésről: meghívást kapott Mária Dorottya főhercegnőtől, József nádor feleségétől a budai palotába. Kicsit kellemetlenül érezte magát emiatt, legalábbis a mentegetőzése erre utalt. Amint írta: „kevés dologtól irtózom annyira, mint attól, hogy dicsekedjek külföldi ismerőseimmel”.⁶¹ Kerülni akarta azt a látszatot, hogy „más országokban sikerült olyan összeköttetéseket kialakítania, amiből ott-hon ki volt zárva”.⁶² Eszmefuttatását végül úgy zárta, hogy a látogatást „személyét megbecsülő kitüntetésnek”⁶³ tekintette és megosztotta olvasóival a vizit megtisztelő élményét⁶⁴ azért, hogy a hallgatása ne tűnjön hálátlanságnak.⁶⁵ Az úri hölgyekre jellemző volt a szerénység⁶⁶ és valószínűleg ezért magyarázkodott Julia Pardoe a látogatás körülményeiről. Szerény volt, mert egy magasabb társadalmi státusú hölgy hívta meg ebédre, másrészt angol női utazóként érdekes egyénnek tűnt a magyar nádor feleségének szemében, aki kíváncsi volt Miss Pardoe „szeregett Angliájára, [és] a zavaros Törökországra”.⁶⁷ E megjegyzésből kitűnik, hogy a főhercegnő elismerte Julia Pardoe-t, mint nagy utazót és ennek természetesen maga Miss Pardoe is örült. Társalgásuk többi témáját nem rögzítette könyvében.

A női sorsok iránti érdeklődés más területen is megmutatkozott. A Magyarország történetét összefoglaló fejezetekben találhatunk utalásokat kevésbé fontos női szereplőkre. Ilyen például az a rész, ahol Mátyás király egyik útépítési szándékáról hallunk, ami akadályba ütközött azért, mert egy gyógynövényeket termesztő asszony kertje a leendő út nyomvonalába esett. Ő volt „Vas Fogú Baba”.⁶⁸

⁵⁷ Thompson 2011: 186.

⁵⁸ Pardoe 1840: I. kötet, 5–6.

⁵⁹ Pardoe 1840: I. kötet, 6–7.

⁶⁰ Pardoe 1840: I. kötet, 8.

⁶¹ Pardoe 1840: II. kötet, 64.

⁶² Pardoe 1840: II. kötet, 64.

⁶³ Pardoe 1840: II. kötet, 65.

⁶⁴ Pardoe 1840: II. kötet, 67–69.

⁶⁵ Pardoe 1840: II. kötet, 64.

⁶⁶ Thompson 2011: 181.

⁶⁷ Pardoe 1840: II. kötet, 69.

⁶⁸ Pardoe 1840: III. kötet, 147–151.

Története egyrészt azt mutatja, hogy egy egyszerű nő is hatással tudott lenni nagy emberekre, másrészt azt illusztrálja, hogy a nők is fontos szerepet játszhatnak a történelemben.

Miss Pardoe azonban nem csak a nők helyzetére tért ki, hanem a gyerekekkel is foglalkozott. Olvasóit megismertette a „dr Schoepff” (bizonyosan dr. Schöpf-Mérei Ágostonra utalt) vezetése alatt álló pesti gyerekkórházzal,⁶⁹ illetve megemlített egy óvodát, melyet Mária Dorottya főhercegnő, Teleki grófnő (minden bizonnyal Teleki Blankára gondolt) és más hölgyek patronáltak.⁷⁰ Mindkét intézmény elnyerte a tetszését. A kórházban imponált neki az a rendszer, amely megengedte az édesanyáknak, hogy a beteg gyermekükkel maradjanak,⁷¹ az óvoda pedig állítása szerint ugyanolyan elveken és módszerekkel működött, mint a hasonló angliai intézmények.⁷² Ez a megjegyzése azt sugallja, hogy tisztában volt az otthoni rendszerrel és ezért volt összehasonlítási alapja.

A tanulmány e része rámutatott néhány olyan körülményre, illetve felsorolt számos olyan témát, ami a szerző úri hölgyi mivoltát domborította ki. Első olvasásra azt gondolhatnánk, hogy Julia Pardoe széles érdeklődési körrel rendelkezett, ezért számolt be olvasóinak a pozsonyi hölgyek világáról és a gyerekeket gyógyító pesti intézményről. Az angol úri hölgyek világának társadalomtörténeti tanulmányozása azonban rávilágít arra, hogy a fent említett témák nem feltétlenül Miss Pardoe személyes kíváncsiságát tükrözték, hanem a kor elvárásait egy angol úri hölgygel szemben. Ebből kifolyólag nehéz megállapítani, hogy valójában milyen volt Julia Pardoe: mi kötötte le a figyelmét és mely témákkal foglalkozott csupán azért, mert elvárták tőle.

SZOKATLAN TÉMÁK EGY NŐI ÍRÓ MŰVÉBEN

Az előző rész azt mutatta meg, hogy Julia Pardoe milyen mértékben alkalmazkodott az angol társadalom íratlan szabályaihoz egy úrinő pozícióját és érdeklődési körét tekintve. A következőben azt vizsgálom meg, hogy Miss Pardoe átlépte-e a társadalom által meghúzott határokat a férfi és női világ között. Ha igen, akkor ez a rész tanulmányozza azt, hogy milyen kifogásokat hozott fel annak érdekében, hogy megvédje saját társadalmi helyzetét.

Korábban már beszámoltam Julia Pardoe látogatásáról a budai palotában, ahol Mária Dorottya főhercegnő fogadta. A könyv ezt követő három fejezete meglepő módon a börtönökről szól.⁷³ Micsoda kontraszt a nádori rezidencia pompájáról szóló leírás után! A börtön természetesen szokatlan helyszínnek számított egy középosztálybeli angol úri hölgy számára, ezért Julia Pardoe megfelelő

⁶⁹ Pardoe 1840: II. kötet, 24.

⁷⁰ Pardoe 1840: III. kötet, 153.

⁷¹ Pardoe 1840: III. kötet, 27–28.

⁷² Pardoe 1840: III. kötet, 153.

⁷³ Pardoe 1840: II. kötet, hatodik, hetedik és nyolcadik fejezet.

bevezetéssel tálalta ezt a rendkívüli témát, mégpedig úgy, hogy Döbrentei Gábor életművét méltatta.⁷⁴ Bár keresztnévét nem említette, csak M. de Döbrentei néven hivatkozott rá, de a megadott információ alapján könnyen azonosítható a valódi kiléte. Az ő társaságában látogatott el Miss Pardoe a pesti börtönökbe. Kísérője most egy „úriember”⁷⁵ volt, nem az édesanyja. A szokatlan helyszín azonban ismét módot adott arra, hogy Julia Pardoe más nőkről szóljon, így többek között nagy figyelmet szentelt néhány női rabnak is: megtudta, hogy egyikük megölte a gyermekét, a másikat pedig azzal vádolták meg, hogy ellopta úrnője gyűrűjét.⁷⁶ Egy úriember jelenléte és a nők helyzetének vizsgálata felmentést jelenthetett egy utazónő számára, aki ennyire szokatlan úti célt választott magának.

A következő fejezet eleje ismét a nádori rezidencián találta Julia Pardoe-t, aki abban a megtiszteltetésben részesült, hogy megismerhette a nádor gyermekeit.⁷⁷ Annak ellenére, hogy Miss Pardoe különönc érdeklődése elvezette őt a pesti börtönig, mindez nem befolyásolta a főhercegnő szívélyességét. Valószínűleg rossz benyomást keltett Angliában az, ha egy női utazó egy börtönről írt, de az a tény, hogy az író nő még ezek után is élvezte a nádor feleségének megtisztelő figyelmét, enyhítő körülménynek számított az olvasók szemében. Ebből a szempontból a főhercegnő megvédte Julia Pardoe úri hölgy státusát. Néhány órával később ismét egy börtön felé vette útját Miss Pardoe. Bár az előző börtönlátogatás emléke picit „megbetegítette”,⁷⁸ nem tántorította el attól, hogy felkeressen egy újabb fogházat. A külvilág számára azt próbálta kinyilvánítani, hogy mennyire megviselték a látottak, de ha valóban így volt, miért ment el egy újabb börtönbe? Az újabb okot most is a női rabok szolgáltatták, akiknek alamizsnát adott.⁷⁹ A jótékonykodás egy másik társadalmi elvárás volt az úri hölgyekkel szemben.⁸⁰ Bár az összeg csekély volt, a hangsúly a társadalmi érzékenységen és gondoskodáson volt, ami tulajdonképpen a nők anyai szerepének kiterjesztése volt a társadalom elesettei felé.

A börtönlátogatások valódi indokára azonban csak a harmadik fejezet világít rá, melyből megtudjuk, hogy Miss Pardoe egy hírhedt rabot kívánt felkeresni:⁸¹ Gróf Belezny Ferenc és családja sok vért és kegyetlenséget tartalmazó története⁸² egy gótikus regény benyomását kelti az olvasóban. Ez a rémtörténet eltereli a figyelmet arról, hogy egy úri hölgy milyen helyszínre jutott el és a hangsúlyt

⁷⁴ Pardoe 1840: II. kötet, 76–78.

⁷⁵ Pardoe 1840: II. kötet, 78.

⁷⁶ Pardoe 1840: II. kötet, 84–87.

⁷⁷ Pardoe 1840: II. kötet, 91.

⁷⁸ Pardoe 1840: II. kötet, 97.

⁷⁹ Pardoe 1840: II. kötet, 103.

⁸⁰ Perkin 1993: 205–206.

⁸¹ Pardoe 1840: II. kötet, 126–127.

⁸² Pardoe 1840: II. kötet, 111–126. Gróf Belezny Ferenc nagybátyja Mária Terézia uralkodása idején hősiiesen harcolt az osztrák hadseregben. A császári katona testvére, Belezny Sámuel, földbirtokos volt és öt gyermeke született. Julia Pardoe elbeszéli, hogyan ölte meg egyik fia Belezny Sámuel, majd leírja, hogy Belezny Sámuel két másik fia, Károly és Ferenc is vitába száll egymás ellen, melynek tragikus következménye az lett, hogy Belezny Ferenc

a családi intrikákra helyezte. Annak ellenére, hogy először nem akarták Miss Pardoe-t a fogolyhoz engedni, végül kiharcolta magának ezt a lehetőséget. Amint írta, „rövid életem során hozzászoktam ahhoz, hogy mások sok mindent lehetetlennek nyilvánítottak, amiket aztán mégis megvalósítottam, ezért egyáltalán nem csüggedtem el”.⁸³ Ez a kijelentés tekinthető élete hitvallásának, hiszen úgy állította be önmagát, mint aki a lehetetlent próbálta leküzdeni. Nem lehet véletlen, hogy pont ebben a fejezetben helyezte el ezt a beismerő vallomást, hiszen a börtönökről szóló rész bizonyára megdöbbenetette a korabeli úri olvasóközönséget. Az esetleges kritika ellen úgy védekezett, hogy saját akaratosságára hivatkozott, és a személyes elem mellett Beleznay gróf gótikus regénybe illő élettörténetét kínálta az olvasónak. Ahogy azt tanulmányom elején kifejtettem, az útikönyvek szerzői sok esetben alkalmaztak szépprózai elemeket annak érdekében, hogy olvasóik elé fordulatokban gazdag és izgalmakban bővelkedő művet tárjanak.

A börtönök világáról szóló fejezetek mellett fellelhető még más, női tollból szokatlan téma is Julia Pardoe könyvében. Ilyen például a gazdasági helyzet bemutatása, ami szintén nem tartozott az elfogadott női témák közé,⁸⁴ hiszen ez a férfiaknak fenntartott publikus élettér részét képezte. Miss Pardoe több oldalon részletezte a magyar mezőgazdaság exportálási lehetőségeit és állításait táblázatokkal támasztotta alá. Az információért természetesen ismerőseinek mondott köszönetet.⁸⁵ A sok adat miatt Julia Pardoe úgy tett, mintha kellemetlenül érezte volna magát, ezért sajnálatát fejezte ki. Mint írta, nem akart olyan témában megszólalni, amihez jómaga nem értett. A következőképpen fogalmazott: „Talán elnézést kellene kérnem a sok adat miatt, de tartottam attól, hogy összezavarodom egy olyan témában, amiben személyesen nem vagyok jártas. Ezért jobbnak láttam, hogy a számításokat olyan formában adjam vissza, ahogy én kaptam, mintsem hibázzak azáltal, hogy a saját szavaimmal írom körül. Bízom abban, hogy ezt mentéségemként el fogják fogadni”.⁸⁶ Az a körülmény, hogy Miss Pardoe mentegetőzött a részletes adatközlés kapcsán, azt bizonyítja, hogy tudatában volt annak, hogy átlépett a férfiak számára fenntartott témák területére. Ezért érezhette szükségét annak, hogy felhívja olvasóinak figyelmét arra, hogy bár számára tiltott területre hatolt be, az információit átalakítás nélkül közölte, hiszen saját állítása szerint nem értett ehhez a témához. Julia Pardoe tehát tudatosan egyensúlyozott könyvének tartalmi szerkesztése közben: habár tisztában volt a rá nehezedő társadalmi elvárásokkal, szándékosan foglalkozott egy férfiasnak tekintett témakörrel, ami lehetséges, hogy valójában érdekelte is.

Julia Pardoe-t a politika is vonzotta. Amikor Pozsonyban tartózkodott, felkereste a pozsonyi országgyűlést és élményeit írásában megörökítette.

---

megsebesítette Károly testvérét és megölte annak barátját. Amikor Julia Pardoe felkereste a börtönben Beleznay Ferencet, már több éve raboskodott gyilkosságért.

⁸³ Pardoe 1840: II. kötet, 127.

⁸⁴ Thompson 2011: 182.

⁸⁵ Pardoe 1840: III. kötet, 307–311.

⁸⁶ Pardoe 1840: III. kötet, 311.

Az országgyűlésről szóló tudósítását rögtön egy magyarázattal kezdte: „Némi féltékenységgel közelíték a magyar országgyűlés témájához, ami különleges hatást tett rám, de egyúttal érzem olvasóim bizonyos fokú kételkedését, amikor megpróbálom leírni a sajátosságait”.⁸⁷ Ez a bevezetés azt sugallja, hogy Julia Pardoe tudatában volt annak, hogy ismét egy számára nem ajánlott témát kezdett fel dolgozni. Ennek ellenére a kétkamarás parlament leírása arról győzi meg az olvasót, hogy ez a téma nem jelentett újdonságot számára, sőt, még össze is tudta hasonlítani az angol parlament bizonyos jellegzetességeit a magyarral.⁸⁸ Könyvében hosszasan sorolta az országgyűlés jeles képviselőit, de egy bizonyos ponton félbeszakította ezt a listát. Kifejtette, hogy még szeretett volna több képviselőről írni, de „lehetséges, hogy a magyar törvényhozókról szóló ismertetés az olvasóim számára kevésbé érdekesítő, mint nekem, ezért vonakodva ugyan, de a többit nem jegyzem fel”.⁸⁹ Ez az idézet két fontos momentumot erősít meg Julia Pardoe útleírásával kapcsolatban. Egyrészt azt, hogy Miss Pardoe tudatában volt annak, hogy többségében női olvasóközönségét hidegen hagyja ez a férfias téma, másrészt úgy gondolhatta, hogy ha még több információt adna e témáról, akkor műve elfogadhatatlanná válna az úri közönség számára. Korlátainak mérlegelése után bölcsen visszafogta saját lelkesedését.

Összefoglalva, Julia Pardoe nagy merészséggel és hatalmas érdeklődéssel fordult a férfiaknak fenntartott témák felé. Részletesen beszámolt olyan helyszínekről és összefüggésekről, amikről úri hölgyként nem illett tudnia. A társadalmi nyomás hatására és a látszat megőrzésének érdekében tudósításaiban beismerte azt, hogy e témákhoz nem értett és hozzáfűzte, hogy olvasóit is valószínűleg untatni fogják ezek a beszámolók. Elképzelhető, hogy a lehetőségeinek határait feszegette, ezért elment egy olyan szintig, amely meglepetést válthatott ki az olvasóban, de a szerző megvetését még nem. Emelt fővel kívánta bebizonyítani, hogy egy úri hölgy is tudott megfelelő színvonalon férfias témákról írni. Mentetőségei legtöbbször formalitásnak tűnnek és azt a célt szolgálják, hogy a társadalmi elvárásokra érzékeny olvasókat megnyugtassák. A könyv fejezetei azonban tanúsítják Miss Pardoe intellektuális képességeit és merészségét, amiért volt bátorsága tudatosan kilépni a nők számára kijelölt privát szférából a férfiaknak fenntartott közösségi térbe.

JULIA PARDOE ÉS MAGYARORSZÁG

Miss Pardoe rendkívül megszerette Magyarországot rövid ittléte alatt. A következőképpen búcsúzott el ettől a vidéktől és népétől könyvének utolsó bekezdésében: „Búcsút veszek Magyarországtól [...], ahol sok boldog percet éltem át és ezért hálás vagyok az ország legjobb és legnemesebb embereinek szívélyes

⁸⁷ Pardoe 1840: I. kötet, 216.

⁸⁸ Pardoe 1840: I. kötet, 218.

⁸⁹ Pardoe 1840: I. kötet, 308.

[vendéglátásáért]”.⁹⁰ A kellemes időtöltés mellett azonban Julia Pardoe hasznosnak is kívánta magát érezni. Határozott célja volt az, hogy írása átformálja honfitársainak Magyarországról kialakult véleményét. Úgy látta, hogy az angolok tudása hiányos volt: „Vitathatatlan tény azonban, hogy az angolok szó szerint nem tudnak semmit sem Magyarországot adottságairól, sem hátrányairól”.⁹¹ Ahogy fogalmazott, szándékában állt, hogy a magyarokat „olyan megvilágításba helyezze, ami kiváltja Anglia érdeklődését és felkelti együttérzését”.⁹² Érdekes módon ez a kijelentés nem a könyve elején, hanem a harmadik, egyben utolsó kötetének befejező részében található. Ezt a szerkesztési megoldást úgy is lehet értelmezni, hogy Julia Pardoe csak azoknak az olvasóknak tárta fel e nemes szándékát és egyben egy női írótól szokatlan ambícióját, akik végigolvasták a művét. Azok, akik csak az első néhány oldalt futották át, a könyvet egy átlagos női utazó írásának tekinthették.

Tanulmányom részletesen feltárta, hogy Miss Pardoe arra törekedett, hogy alkalmazkodjék korának elvárásaihoz a nők helyzetét illetően. Magyarországról szóló úti beszámolója számos olyan információt tartalmaz, melyek híven tükrözték azt, hogy ő egy valódi angol úri hölgy volt. Az író nőiességét kiemelők események és megállapítások mellett azonban rendkívül sok olyan fejezet található a háromkötetes útleírásban, melyek a 19. századi úri társaság szemszögéből nézve határozottan férfiaknak szóló témákkal foglalkoznak. Bár Julia Pardoe sok esetben ürügyet és kifogást keresett, hogy az ilyen részek létezését megindokolja és legitimálja, féltékenysége csak formalitásnak tűnt az adott fejezetek magas színvonalát és alaposágát illetően.

Miss Pardoe 1840-ben, a *The City of the Magyar* című könyve megjelenésének évében már jelentős számú publikációval bírt és sok országot bejárt hajdonként, tehát volt gyakorlata abban, hogy mit jelent női utazónak és könyvírónak lenni. A tapasztalat valószínűleg eloszlatta a féltelmeit és magabiztosságot adott. Erre utal a sok mentegetőzés a kötetekben, de azok minden bizonnyal csak a formai szempontok miatt kerültek lejegyzésre. Julia Pardoe élvezte azt, hogy nőként számot adhatott a tipikus női témákról könyvében, de egyúttal a nagyvilágot bejárt utazóként otthonosan mozgott a férfiak részére fenntartott ismereti körökben is. Ebből a megközelítésből nézve útleírása hasonlít a kortárs férfi írók tanulmányaira. Mivel a férfiak általában kerültkék a női témákat, néhány női utazó könyve azért különleges, mert bővelkedett mind nőies, mind férfias témákban. Julia Pardoe műve ezért egyszerre nyújthatott szórakozást és tájékozódást korabeli női olvasóközönségének, a férfiaknak pedig jelezte, hogy egy nő is képes a férfiak színvonalán bemutatni egy országot. Írása ebből a szempontból korai feminista műként is értelmezhető, hiszen a nők intellektuális egyenlőségét illusztrálja. Carl Thompson azonban úgy érvel, hogy a valódi feministákkal ellentétben a női utazók többsége nem kívánta megkérdőjelezni a korabeli

⁹⁰ Pardoe 1840: III. kötet, 401–402.

⁹¹ Pardoe 1840: III. kötet, 368.

⁹² Pardoe 1840: III. kötet, 305.

társadalmi elvárásokat, megelégedtek azzal, hogy esetenként a korlátaikat feszegették.⁹³ Tanulmányom rávilágított arra, hogy pontosan ezt tette Julia Pardoe is.

Összességében megállapítható, hogy Miss Pardoe-t rendkívüli tudásszomj és akaraterő jellemezte, mely arra készítette, hogy az információ érdekében leküzdje az úri hölgyi mivoltából adódó esetleges hátrányokat. Julia Pardoe Magyarországról szóló útleírása nem csak társadalomtörténeti, turisztikai, irodalmi és történeti szempontból nyújt betekintést az 1839-40-es évek világába, hanem rávilágít az angol utazónő kulturális és társadalmi gyökereire. Ez az úti beszámoló tükörképet ad mind a korabeli Magyarország, mind a korabeli Anglia társadalmának egy szegletéről, melyeket jelképesen Julia Pardoe kötött össze művének kiadásával.

FORRÁSOK

- Byrne, Mrs Wm Pitt 1869: *Pictures of Hungarian Life*. William Ridgway, London.
- Mazuchelli, Nina Elisabeth 1881: *Magyarland – Being the Narrative of our Travels through the Highlands and Lowlands of Hungary*. 2 kötet. Sampson Low, London.
- Pardoe, Miss 1840: *The City of the Magyar, or, Hungary and her Institutions in 1839–1840*. 3 kötet. George Virtue, London.
- Pardoe, Miss 1837. *The City of the Sultan, and Domestic Manners of the Turks in 1836*. Henry Colburn, London.
- Pardoe, Miss 1833: *Traits and Traditions of Portugal collected during a Residence in that Country*. Saunders, London.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Altick, Richard D. 1974: *Victorian People and Ideas*. J. M. Dent, London.
- Bennett, Jennifer 1991: *Lilies of the Hearth – The Historical Relationship between Women and Plants*. Camden House, Camden East.
- Borm, Jan 2004: Defining Travel: On the Travel Book, Travel Writing and Terminology. In: Hooper, Glenn – Youngs, Tim (szerk.): *Perspectives on Travel Writing*. Ashgate Publishing Limited, Aldershot, 13–26.
- Czigány Lóránt 1976: Angol utazók Magyarországon. Az enciklopédiák. In: Czigány Lóránt: *A magyar irodalom fogadtatása a viktoriánus Angliában*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 89–109.
- Czigány Lóránt – Korompay H. János (szerk.) 2000: *Fest Sándor: Skóciai Szent Margittól a walesi bárdokig – Magyar–angol történeti és irodalmi kapcsolatok*. Universitas, Budapest.

---

⁹³ Thompson 2011: 181.

- Davis, Fanni 1986: *The Ottoman Lady – A Social History from 1718 to 1918*. Greenwood Press, Westport, Connecticut.
- Domotor Ildiko 2014: Nation, empire and gender: Two genteel English women writing about Australia and Hungary in the mid-nineteenth century. *The Journal of the European Association for Studies of Australia* (5.) 1. 90–103.
- Figs, Orlando 2010: *The Crimean War – A History*. Metropolitan Books, New York.
- Foster, Shirley – Mills, Sara (szerk.) 2002: *An Anthology of Women's Travel Writing*. Manchester University Press, Manchester.
- Johnson, Joseph 1862: *Clever Girls of our Time: And how they Became Famous Women*. Darton, London.
- Kádár Judit 1990: Two English Authoresses on Hungary in the Early Victorian Age. *Neohelicon* (17.) 2. 213–228.
- Mills, Sara 2005: *Discourses of Difference – An Analysis of Women's Travel Writing and Colonialism*. Routledge, London.
- Milutinovits László 2006a: Egy angol nő a reformkori Magyarországon. *Élet és Tudomány*. (61.) 48. 1514–1516.
- Milutinovits László 2006b: Julia Pardoe – Gyorsparaszttal Magyarországon. *Élet és Tudomány*. (61.) 49. 1549–1551.
- Perkin, Joan 1993: *Victorian Women*. John Murray, London.
- Schiffer, Reinhold 1999: *Oriental Panorama: British Travellers in 19th century Turkey*. Rodopi, Amsterdam and Atlanta, GA.
- Thompson, Carl 2011: *Travel Writing*. Routledge, London.
- Vicinus, Martha 1973: Introduction: The Perfect Victorian lady. In: Vicinus, Martha (szerk.): *Suffer and Be Still – Women in the Victorian Age*. Indiana University Press, Bloomington, vii–xv.
- Whitmore, Clara H 1910: *Woman's Work in English Fiction – From the Restoration to the Mid-Victorian Period*. The Knickerbocker Press, New York.
- Wolff, Janet 1990: The Culture of Separate Spheres: The Role of Culture in Nineteenth-Century Public and Private Life. In: Wolff, Janet: *Feminine Sentences: Essays on Women and Culture*. University of California Press, Berkeley, CA, 12–33.
- Youngs, Tim 2013: *The Cambridge Introduction to Travel Writing*. Cambridge University Press, Cambridge.